

Barthes, R. Užitek u tekstu koji slijedi Varijacije o pismu (golem)

Utorak, 14 Srpanj 2009

Pismo je za Bartheza podvrsta književnog stila, na neki način njegova kolektivna verzija, ukupnost jezičnih obilježja preko kojih pisac preuzima na sebe povijesnu odgovornost za formu, vezujući se svojim verbalnim radom za neku jezičnu ideologiju. Danas ga zanima "skripcija" (mistični čin pisanja, bilježenja slova). Priča o toj kretnji a ne o metaforičkim značenjima riječi "pismo", govori isključivo o rukopisu, koji podrazumijeva bilježenje rukom. Prvenstveno prikuplja povijesne i tehničke informacije, susrete predmeta pod anizvom "pismo" s različitim znanjima, strukturirane nekih grafičkih sustava, društveni i gospodarski ulog aktivnosti pisanja, odnosi između pisanja i tijela. Pisanje je proturiječna aktivnost, artikulirana dvjema pretpostavkama: s jedne strane, ono je strogo trgovački predmet, instrument moći i segregacije, ugrađen u najsirovijoj društvenoj stvarnosti, a s druge strane je praksa naslade, povezana s nagonskim dubinama tijela te najistanjivijim i najuspješnijim ostvarenjima u umjetnosti.

Barthes raselanjuje povijest pisama, kronološki reda i razvrstava pisma. Redoslijed je sljedeći: grafizmi, pismo u užem smislu, najstariji spomenici egipatskog pisma, kinesko pismo, prva abeceda (suglasnička)-aramejska i grčka, grčka abeceda (uvodi se samoglasnik), unifikacija religioznih pisama-kurzivno pismo, papir i pergament u Kini i Maloj aziji, svitak od papirusa do svezka listova, ručno reproduciranje tekstova, prve arapske brojke, ptiče pero, pojavljivanje nule u numeriranju, bilježenje riječi bez podizanja pera, osnovna latinska pisma, tisak znakova na tankom papiru u Kini, interpunkcija i naglasci u 16. st. u 17. stoljeću se pisanje rukom regulira u svrhu univerzalizma u Francuskoj, u istoj zemlji u 18. st. se osniva Akademija pisanja, metalno pero u 19. st i pisači stroj izumljen 1714., te uporabljen prvi put 1875. godine.

Pismo služi za prijenos, no ponekad služi za skrivanje onoga i pisanje, to mu je bilo povjereno. Još i danas, tvrdi Barthes, svaki fenomen vladanja nekim znanjem, izdavanje i tajnosti prolazi preko posjedovanja nekog pisma. Pismo je težak i teško, višestruko se smatra osobnim, upućujući na nedokučivost pojedinca. Danas, stručnjaci su razvrstali pismo prema tri artikulacije jezika-njihova jezika. Tu je pismo rečenice (zabilježen znak preuzima izgovor), pismo riječi (znakovi preuzimaju značenje jezične jedinice, moneme) i pismo zvukova (svaki znak preuzima razlikovnu jedinicu ili slog). Kinesko pismo je prvo bilo estetsko i/ili ritualno, a potom funkcionalno. Funkcija komunikacije je kasnije sporedna. Zahvaljujući na etnocentrizmu, pismu pripisujemo isto praktične funkcije računovodstva, komunikacije, zapisivanjem cenzurirajući simbolizam koji pokreće pisani znak. Kako je država restaurirala plemićki moral i ritualnost, pismo je ponovno postalo ritualno, podložno ljubomorno konzervativnim vrijednostima, postalo je državnim pitanjem, a čar se postavio za zahtjevnika grafičke norme. Tako je kinesko pismo prošlo kroz tri važne funkcije: posredovanje, komunikacija, izdavanje. Znanost o pismu-paleografija se zaustavlja u 16. stoljeću. Pisma 20. stoljeća su proučavana jedino s grafološkim stajališta, odnosno u funkciji diskutabilne psihologije i najčešće u represivne svrhe. Čim postane moderno, pismo je odbačeno. Imperijalizmu paleografije na području slova odgovara imperijalizam filologije na području književnosti. Pismo je uvijek usko povezano s povijesnim društvenim uloga: vrlo je dugo bilo dijelom klasnih dobara. Kanonsko poznavanje dobrog pisma monarhija službeno povjerava korporaciji prisegnutih pisaca. Potom je ta korporacija na neki način uzvišena prerastanjem u akademiju pisama. Ta sista Akademija pometena je u metežu koji ukida korporacije, ostatke i znakove starog režima. Pismo u stvarnosti ostaje društveno selektivno. Pismo u stvarnosti ostaje društveno selektivno, ono je klasna činjenica no više nema estetsko dostojanstvo koje mu je priznavalo staro društvo, sada otvoreno podijeljeno. To je ta vremenska zapreka, s kojom se teorija tek mora pozabaviti. Isto vrijedi i za akademiju pisma, koja je utonula u korporativnu otuđenost, ali je bila nositeljicom skripturalne misli koja nam jako nedostaje. Ako je funkcija pisma komunikacija, kako objasniti da su izvjesni narodi izmislili apstraktna složena pisma iako je piktogram koji se smatra jasnijim bio tako jasan. U tom se slučaju primjećuje projekcija određenog broja možda posve modernih vrijednosti: dobra komunikacija, jasnoća, učinkovitost, apstrakcija. Da bi se vjerovalo kako pismo može otkriti osobnost nekog pojedinca ili razdoblja, trebalo je s jedne strane rukopis moći suprotstaviti tisku, ono spontano, ljudsko razlikovati od mehaničkog. Trebala je postojati ideologija definirane osobe, i to se može ostvariti jedino u okviru neke "psihologije". Indeksno promišljanje pisma u pravom je smislu ideološko, povezano s modernom ideologijom o osobi i znanosti. Kulturne su razine, a time i društvene razlike, one koje se isetavaju iz pisma, i to ne pisma pojedinca, nego grupe kojoj on pripada. Danas, kada je kriza humanističkih vrijednosti neosporna, traži se i razrađuje novo pismo: pismo slika i zvukova. Dva jezika – jezik sluha i jezik vida. Lice je dobilo svoj jezik (sluha i govora) a ruka svoj (vida i bilježenja pokretom). Sintagmatski odnos između usmenog i pismenog veza između slike i riječi je propisana, kroz ta dva jezika tijelo se ravnomjerno raspodjeljuje, specificira svoje funkcije prema ruci i licu, vidu i kretnji, no svakako nikada prema samo jednom od njih. Samoglasnici u jeziku te pismo se javljaju između doba gesta i doba klikova; drugim riječima, pismo bi prethodilo usmenom jeziku. U znanstvenom smislu ova je pretpostavka neopravdana. No skreće pozornost na neke vrlo moguće činjenice: izravan prelazak s geste na ideogram, postojanje istinskog gestualnog koda, stvaranje kodova među njima, vrlo staro porijeklo pisma, mnogo starije nego što se tvrdi. U mitovima o porijeklu se sučeljavaju dva smjera: jedan pismo drži derivatom figure (kroz gestu i ideogram), drugi apstraktnom znaku (prema potrebi sadržaja) pridaje neku vrst apsolutnog porijekla kojeg bi figuracija bila tek vrlo kasni derivat. Ovdje su na svjesni način zamišljena dva tijela: jedno više fetički, razdvaja gestu i figuru, drugo više opsesivno, kamenom urezuje čisti ritam ponovljene crte. U svakom su slučaju očigledne izvorne veze pisma i umjetnosti (figurativne ili apstraktno). Povijest, fiziologija, psihologija, kazneno pravo i simbolika bavili su se pismom. Pisani kod sporedan je u odnosu na usmeni kod koji je jezik. Drugim riječima, pismo je izvan lingvistike. Pismo posjeduje mnoge druge funkcije, a ne samo komunikacijsku. Uvijek je postojao društveni rez između govora i pisma. Stav lingvistike prema pismu otkriva etničkupredrasudu koju možemo nazvati abecedocentričnom. Svaka se abeceda može svesti na neveliku tablicu

grafema, baš kao što se znakoviti zvukovi nekog jezika mogu razvrstati pod nazivom fonema. Za sve poznate abecede bi trebalo postojati neko jedinstveno naèelo razvrstavanja (vodoravne, kružne, spirale...) te njihova pravila kombiniranja. Svaka je abeceda vještina improvizacije, kao što svaka vještina improvizacije u sebi možda nosi nnešto od abecede, od pisanog jezika. Mi prepoznamo abecedu. Nijedan se znak u abecedi ne ponavlja, cjelina funkcionira kao jednostavan znak, suprostavlja uæi se svim ostalim abecedama. Abeceda se zatekla u procesu ideološkog preobražaja. Neprijeporno je da ideogram predstavlja napredak u odnosu na piktogram, suglasnièka abeceda u odnosu na ideogram, a samoglasnièka abeceda u odnosu na suglasnièku: trebalo je, dakle, pokazati da je upravo grèka abeceda naša abeceda, dièna konaènica tog supona razuma: mi smo najbolji, eto što želimo da govori anša abeceda. Tu je istinski abecedocentizam. Postoje neodgonetnuta pisma i pisma koja ne možemo razumjeti. Neèitka pisma nam govore da postoje znakovi, ali ne i smisao. Pismo sadrži mitologiju izuma: buduæi daje èist sustav, ono kao da ovisi o kakvom proizvodnom razmišljanju, o kakvoj uređivaèkoj ingeniznosti: mitološki gledano, ono je gadget. Neke su abecede magijskog porijekla. Ako se rijeèi transportiraju u brojke o kojima se potom spekulira, to je gemetrija, odnosno izoprefija, ukoliko igru dodatno zakompliciramo. Veliko je slovo steklo "smisao", smisao naglašavanja, velièanja, suštine. Slovo zadobiva smisao. Dodatna slova daju na važnosti rijeèima koje ih sadrže. Mapping je zemljopisna karta koju jezik pokušava utisnuti u zemaljsku površinu stvarnosti. Èak i kad pismo transkribira usmeni jezik ono ga ne profilira jednako i univerzalno jer svijest o rijeèi vrlo je razlièita od jezika do jezika. Èim je èovjek poèeo razmišljeti o pismu pirsala mu se uloga pamæenja. Autor spominej funkciju pamæenja koja je na izvoru pisma u našim civilizacijama, kako bi smo znali ocjeniti što sve, barem kod nas, izlazi iz njezinih okvira. Sigurno još uvijek pišemo da bismo se sjeæali ali još æešæe da bismo informirali. Naši su anali novine, ali naše su novine napisane zato da bi informirale: one su naknadno pamæenje. Novine, romani, ogleidi, ali ni svi ti dokumenti ne mogu doæi us tanje pamæenaj ako nisu interpretirani. Pismo je, dakle, brzo prožeto novim simbolizmom: od "grafije", slijeda èistog pamæenja, ono postaje "psimo", polje beskrajnih znaèenja. Grafièka traka izražava temeljno narativni status pisma. Èitati znaèi shvatiti prièu. Nije nužno izvesti pismo iz govora da bi se u njemu otkrile dvije jeziène koordinate: paradigma i sintagma. Svako pismo je sustav. Svaki se grafièki korpus sastoji do nekoliko oblika. Sustav poèinje najjednostavnijom opozicijom, opozicijom prisutnosti i odsutnosti. Ako kakav izumitelj posudi slova iz neke postojeæe abecede, on izdvaja znakove koji u jeziku posuditelju ne služe obilježavanju istog zvuka, koristeæi ih za oznaèavanje nekih drugih zvukova koje taj jezik otprije posjeduje. Pismu treba diskontinuitet, on je na neki naèin organski uvjezt nastanka pisma. Taj diskontinuitet je povijesno gledajuæi vrlo pokretan: kada se pismo uspostavi, ponekad se ono pokušava stisnuti, bez procijepa ispuniti neki pravilan prostor a ponekad što je moguæe više rasciejpiti. Pismo se koleba između zgusnutog i prorijeðenog, lemljenja i lomljenja. U antièkom pismu rijeèi nisu bile razdvojene, tek se pojavom malog slova poèinju razlikovati rijeèi, ponekad èak i slogovi, uz potpuni razvitak poveznica. U helenistièko doba su postojala tri vrste pisma razlièitih uporaba: knjiško pismo, uredsko pismo i grobno pismo. Rimsko carstvo jepoznavalo dva pisma: quadrata i rustica. Kao i svaki kulturni fenomen i pismo je dvostruko odreðeno-istodobno je podèinjeno materijalnim uzrocima i duhovnim motivacijama. Zgušnajva se kako bi se približilo stilu nekog razdoblja ili, ako se to tako može reæi, kako bi "dokazalo" izvjesnu filozofiju povijesti, odnosno èinjenicu da je povijest jedna.